

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA UTAWALA,
KATIBA NA SHERIA**

**TAARIFA YA MWAKA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA UTAWALA, KATIBA NA SHERIA KWA KIPINDI CHA
KUANZIA FEBRUARI, 2024 HADI JANUARI, 2025**

*[Imetolewa kwa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu
za Bunge, Toleo la Februari, 2023]*

05 FEBRUARI, 2025

YALIYOMO

Ukurasa

SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Maelezo ya Awali.....	1
1.2 Muundo na Majukumu ya Kamati.....	1
1.3 Njia na Mbinu Zilizotumika Kutekeleza Majukumu ya Kamati.....	3
SEHEMU YA PILI	5
2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA MASUALA YALIYOBAINIKA	5
2.1 Uchambuzi wa Miswada ya Sheria	5
2.2 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2023/2024.....	8
2.3 Uchambuzi wa utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.....	11
2.4 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara na Taasisi zake	17
SEHEMU YA TATU	20
3.0 UTEKELEZAJI WA MAAZIMIO YA BUNGE KATIKA WIZARA ZINAZOSIMAMIWA NA KAMATI	20
Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora.....	20
3.1 Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu).....	25
3.1.1 Utekelezaji kuhusu Ukarabati na uboreshwaji wa majengo ya Mahakama	30
3.1.2 Serikali ijenge majengo ya Mahakama za Mwanzo kwenye maeneo ambayo hayana Mahakama za Mwanzo.	30
3.1.3 Utekelezaji kuhusu matumizi ya miundombinu ya kwenye mahakama za mwanzo nchini.....	31
3.1.4 Utekelezaji kuhusu Kuanzishwa kwa divisheni maalumu ya kimahakama ya kushughulikia mashauri ya dawa za kulevya.	32
3.1.5 Serikali iwaongeze jukumu Wanasheria wa Halmashauri kutoa msaada wa kisheria kwa Wananchi kwenye baadhi ya maeneo yasiyo na Wasaidizi wa Msaada wa Kisheria (Para Legals).....	32

3.1.6	Serikali itenge bajeti itakayo boresha miundombinu ya taasisi hizo ili kuziwezesha kutekeleza majukumu yao.	33
3.1.7	Serikali iajiri watumishi wa kutosha kwenye Taasisi hizo kwa kuzingatia ikama ya Taasisi.	33
SEHEMU YA NNE		35
4.0	MAONI NA MAPENDEKEZO	35
4.1	Maoni ya Jumla	35
4.2	Mapendekezo	41
4.2.1	Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala bora.....	41
4.2.2	Ofisi ya Rais – Mipango na Uwekezaji.....	44
4.2.4	Ofisi Ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge Na Uratibu)	46
4.2.5	Wizara ya katiba na Sheria.....	49
SEHEMU YA TANO		53
5.0	HITIMISHO	53
5.1	Shukrani	53
5.2	Hoja.....	57

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Taarifa ya Mwaka ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria. Taarifa hii inahusu utekelezaji wa majukumu mbalimbali ya Kamati kwa kipindi cha kuanzia Februari, 2023 hadi Januari, 2024.

Mheshimiwa Spika, taarifa hii imegawanyika katika Sehemu Kuu Tano zifuatazo: -

- a) Sehemu ya Kwanza ni Utangulizi ambapo pamoja na masuala mengine, inaelezea kwa muhtasari kuhusu muundo na majukumu ya Kamati, pamoja na kuainisha mbinu zilizotumika kutekeleza majukumu hayo.
- b) Sehemu ya Pili inabainisha majukumu/shughuli zilizotekelezwa na kutoa ufafanuzi wa uchambuzi kuhusu masuala mbalimbali yaliyobainika.
- c) Sehemu ya Tatu inahusu utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliotolewa kwenye Mkutano wa Kumi
- d) Sehemu ya Nne ni Maoni na Mapendekezo ya Kamati; na
- e) Sehemu ya Tano ni Hitimisho.

1.2 Muundo na Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Utawala, Katiba na Sheria ni miongoni mwa Kamati za Kudumu za Bunge za Kisekta

ambayo imeundwa chini ya Kifungu cha 5 (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Kwa mujibu wa Kifungu cha 6 (2) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni, Kamati hii imepewa jukumu la kusimamia utekelezaji wa shughuli mbalimbali za Wizara zifuatazo: -

- a) Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora;
- b) Ofisi ya Rais – Mipango na Uwekezaji;
- c) Ofisi ya Makamu wa Rais – Muungano;
- d) Ofisi ya Waziri Mkuu – Sera, Uratibu na Bunge; na
- e) Wizara ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, Majukumu ya Kamati za Kisekta yameainishwa katika Kifungu cha 7 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, kwa msingi huo Kamati ya Utawala, Katiba na Sheria ina majukumu yafuatayo: -

- a) Kushughulikia Bajeti za Wizara inazosisimamia;
- b) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazosisimamia;
- c) Kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila Mwaka za Wizara hizo; na
- d) Kufuatilia utekelezaji unaofanywa na Wizara hizo.

1.3 **Njia na Mbinu Zilizotumika Kutekeleza Majukumu ya Kamati**

Mheshimiwa Spika, Kamati hutekeleza majukumu yake kwa niaba ya Bunge kwa mujibu wa Ibara ya 96 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977. Majukumu hayo ni sehemu ya utekelezaji wa Madaraka ya Bunge ya kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vyombo vyake kwa mujibu wa Ibara ya 63 (2) na (3) ya Katiba.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Kanuni ya 136 (3) na (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilitekeleza majukumu yake kwa kutumia mbinu na njia zifuatazo: -

- a) Kufanya vikao vya kupokea, kuchambua na kujadili taarifa mbalimbali za wizara na taasisi zake kwa lengo la kufahamu utendaji wa majukumu, mafanikio na changamoto wanazokumbana nazo;
- b) Kuchambua na kujadili miswada ya sheria mbalimbali ikiwa ni pamoja na kusikiliza maoni ya wadau kuhusu miswada hiyo;
- c) Kufanya ziara za mafunzo katika taasisi na maeneo mbalimbali ya kisekta kwa lengo la kuona na kujifunza namna ambavyo taasisi hizo zinatekeleza majukumu yake;
- d) Kutembelea na kukagua miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha ili kujiridhisha kuhusu hatua mbalimbali za utekelezaji na ufanisi wa miradi hiyo; na

e) Kupokea semina na mafunzo mbalimbali kwa lengo la kujenga uelewa wa masuala mahsusi yanayotekelezwa na Wizara na taasisi zake, pamoja na wadau wengine.

SEHEMU YA PILI

2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA MASUALA YALIYOBAINIKA

2.1 Uchambuzi wa Miswada ya Sheria

Mheshimiwa Spika, Jukumu la utungaji wa Sheria za Nchi limeainishwa kwenye Ibara ya 64 ya Katiba, ambapo Bunge limepewa madaraka ya kutunga sheria za Tanzania Bara katika Ibara ya 64(1) na Sheria za kimuungano katika Ibara ya 64(4). Aidha, Ibara ya 97 inaweka utaratibu kwamba, Bunge litatumia madaraka hayo kujadili na kupitisha Miswada ya Sheria kabla ya kibali cha Rais ili kuwa Sheria.

Mheshimiwa Spika, kwa msingi huo na kwa kuzingatia Kanuni ya 97, katika kipindi cha mwaka mmoja kuanzia Februari 2023 hadi Januari 2024, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria ilijadili Miswada ya Sheria sita (6). Miswada hiyo ni: -

a) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Shule ya Sheria Tanzania, 2024;**

b) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2024 [The Wiritten Laws (Miscelaneous Amendment) Bill, 2024];** ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- (i) Sheria ya Usimamizi wa Maendeleo ya Uvuvi wa Bahari Kuu Sura ya 388.
- (ii) Sheria ya Madini Tanzania Sura ya 123.
- (iii) Sheria ya Taasisi ya Utafiti wa Uvuvi Tanzania, Sura ya 280;

- c) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Kupambana na Rushwa wa Mwaka 2024;**
- d) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 2) wa Mwaka 2024 [The Wiritten Laws (Miscelaneous Amendment) (No.2) Bill, 2024]**
- (i) Sheria ya Kuzuia Usafirishaji Haramu wa Binadamu, Sura ya 432
 - (ii) Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, Sura ya 20;
 - (iii) Sheria ya Serikali Mtandao, Sura ya 273;
 - (iv) Sheria ya Uhamiaji, Sura ya 54;
 - (v) Sheria ya Ardhi, Sura ya 113;
 - (vi) Sheria ya Bohari ya Dawa, Sura ya 70
 - (vii) Sheria ya Viwango, Sura ya 130 na
 - (viii) Sheria ya Tume ya Mipango, Sura ya 127
- e) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Namba 3) wa Mwaka 2024 [The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2024]** ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -
- (i) Sheria ya Kuzuia Utakatishaji wa Fedha haramu, Sura ya 423
 - (ii) Sheria ya Vyama vya Ushirika, Sura ya 211
 - (iii) Sheria ya Tasnia ya Pamba, Sura ya 201
 - (iv) Sheria ya Taifa ya Uwezeshaji wa Kiuchumi, Sura ya 386
 - (v) Sheria Taifa ya Umwagiliaji, Sura ya 435

- (vi) Sheria ya Ukaguzi wa Umma, Sura ya 418 Sheria ya Kuzuia Utakatishaji wa Fedha haramu, Sura ya 423
- (vii) Sheria ya Vyama vya Ushirika, Sura ya 211
- (viii) Sheria ya Tasnia ya Pamba, Sura ya 201
- (ix) Sheria ya Taifa ya Uwezeshaji wa Kiuchumi, Sura ya 386
- (x) Sheria Taifa ya Umwagiliaji, Sura ya 435
- (xi) Sheria ya Ukaguzi wa Umma, Sura ya 418

f) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Namba 4) wa Mwaka 2024 [The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2024]** ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- (i) Sheria ya mwakili, Sura ya 341,
- (ii) Sheria ya Utekelezaji wa Haki za Msingi na Wajibu, Sura ya 3,
- (iii) Sheria ya Huduma za Jamii, Sura ya 291,
- (iv) Sheria ya Uhamiaji, Sura ya 54,
- (v) Sheria ya Shirika la Soko la kariakoo, Sura ya 132,
- (vi) Sheria Ya ardhi, Sura ya 113,
- (vii) Sheria ya Madini, Sura 123; na
- (viii) Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura ya 298.

Mheshimiwa Spika, maoni ya kina kuhusu uchambuzi wa maudhui ya Miswada hiyo ya sheria yanapatikana katika taarifa husika zilizowasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, 28 Mei 2024 Kamati ilipokea maelekezo toka ofisi yako kufanyia kazi mkanganyiko wa kisheria unaojitokeza katika tafsiri ya kifungu cha 80(2) cha sheria ya Mfuko wa fidia kwa wafanyakazi sura ya 263.

Mheshimiwa Spika Kamati ilitekeleza jukumu hilo na ilikutana na Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu, Vijana, Ajira na watu wenye ulemavu ambaye alikubali uwepo wa changamoto hiyo ya kisheria katika sheria hiyo na Sheria nyingine zipatazo 41 ambazo zilibainika kuweka masharti kuhusiana na rufaa ya maamuzi ya kiutawala kwenda mahakama kuu ya Tanzania. Aidha Wizara iliahidi kushirikiana na ofisi ya mwanasheria mkuu wa Serikali kutatua changamoto kwenye sheria zote nchini zenye changamoto hiyo.

2.2 **Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2023/2024**

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilitembelea na kukagua utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2023/2024. Lengo la ziara hizo lilikuwa ni kuona hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa miradi husika ili Kamati iwe katika nafasi nzuri zaidi ya kuzishauri Wizara inazosisimamia katika Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Mheshimiwa Spika, ziara hizo za ukaguzi zilifanyika katika mikoa ya Iringa, Njombe, Ruvuma na Dodoma kati ya tarehe 11 – 17 Machi, 2024 ambapo miradi ifuatayo ilitembelewa: -

- a) Ujenzi wa Jengo la Ofisi ya TAKUKURU Iringa, (Mradi Namba 6203)

- b) Ujenzi wa Mahakama ya Mwanzo Mahenge Kilolo (Mradi Namba 6312)
- c) Uwasilishaji wa Ruzuku kwa kaya maskini na miradi ya Jamii ya kutoa ajira ya muda-Uanzishwaji wa Shamba la Parachichi –Ekari 3, Ibumila Iringa-DC (Mradi Namba 6220)
- d) Kituo Jumuishi cha utoaji haki, Njombe (Mradi Namba 6215)
- e) Ujenzi wa Wodi ya Mama na mtoto-Hospitali ya Kibena-Njombe TC (Mradi Namba 6220)
- f) Ujenzi wa kituo Jumuishi cha Utoaji Haki Songea (Mradi Namba 6215)
- g) Uwasilishaji wa Ruzuku kwa kaya maskini na Utekelezaji wa miradi ya Jamii ya kutoa ajira ya muda-Ujenzi wa Stendi ya Mabasi Kijiji cha Lundusi-Songea DC **(Mradi Namba 6220)**
- h) Uwasilishaji wa Ruzuku kwa kaya maskini na Utekelezaji wa miradi ya Jamii ya kutoa ajira ya muda-Ujenzi wa Soko la kisasa Madaba -Songea DC (Mradi Namba 6220)
- i) Mfumo mpya wa kieletroni wa Taarifa za kiutumishi na malipo ya mishahara (home grown HCMIC) (Mradi Namba 6282)
- j) Mfumo wa kieletroniki wa kushughulikia Rufaa na malalamiko na Ukaguzi wa uzingatiaji wa usimamizi wa Rasilimali watu katika Utumishi wa Umma (Mradi Namba 4246); na

- k) Uboreshaji wa Utendaji Kazi wa Sekretarieti ya Ajira katika utumishi wa Umma kwa kutumia TEHAMA (Modernization of PSRS Business processes through IT), (Mradi Namba 6225.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina kuhusu masuala mbalimbali yaliyobainika katika ziara za ukaguzi wa miradi hiyo, yanapatikana katika Taarifa za Kamati zenye maoni na ushauri kuhusu utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na mwelekeo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 kwa kila Wizara husika.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla Kamati iliridhishwa na utekelezaji wa miradi iliyokaguliwa isipokuwa kwa miradi michache ambayo Kamati ilitoa ushauri na mapendekezo mahsusi katika taarifa iliyowasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, moja kati ya masuala ambayo yalibainika katika baadhi ya miradi ni kama ifuatavyo;

- a) Kutokuwa na utamaduni wa kutenga fedha kila mwaka kwa ajili ya ukarabati mdogo wa mara kwa mara (*regular maintenance*) wa miradi ya ujenzi. Kwa sababu hiyo, miradi hiyo ambayo inatumia fedha nyingi za umma, huanza kupoteza ubora wake na kuchakaa katika muda mfupi.
- b) Miradi mingi inayotekelezwa kuwa ni ya muda mfupi na hivyo kutokuwa na tija kwa jamii husika.

c) Changamoto ya miradi kutokukamilika kwa wakati hali ambayo huchangiwa na ucheleweshwaji wa malipo kwa wakandarasi au kutosimamiwa vizuri na wasimamizi wa miradi hiyo.

2.3 **Uchambuzi wa utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025**

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, mara baada ya ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024; pamoja na makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara inazozisimamia kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Bajeti ya Serikali ni sehemu ya utekelezaji wa Madaraka ya Bunge katika Mchakato wa Bajeti (*the budget cycle*) kwa mujibu wa Ibara ya 63 (3) (b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977. Katika uchambuzi wake, Kamati ilizingatia kikamilifu masharti ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Bunge kwa kufanya ulinganisho baina ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha unaoisha na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha unaofuata. Aidha, Kamati iliangalia mwenendo wa makusanyo ya maduhuli, na upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida

kwa Mwaka wa Fedha unaoisha ili kupima ufanisi wa utekekelezaji wa bajeti husika.

Mheshimiwa Spika, ili kuliwezesha Bunge hili kupata picha ya masuala yaliyobainika katika uchambuzi wa Bajeti ya Serikali 2023/2024, ufuatao ni muhtasari wenye kuonyesha mwenendo wa Bajeti ya Wizara/Taasisi zinazosimamiwa na Kamati: -

Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora

a) Kwa upande wa Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora, uchambuzi wa Kamati ulibaini yafuatayo: -

(i) Kwa ujumla, Bajeti ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 iliongezeka kwa wastani wa **asilimia 13.52** ukilinganisha na bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2023/2024. Ongezeko hili liliakisi maoni ya Kamati kwamba Serikali iongeze fedha kwa taasisi mbalimbali za Wizara ili kuboresha ufanisi wa utendaji wake na kuhakikisha kwamba bajeti ya ofisi inaakisi mahitaji ya kifedha na hali ya uchumi.

(ii) Kwa upande wa Mpango wa Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 Bajeti ya Ofisi hiyo imepungua kwa **asilimia 31.3** ikilinganishwa na

bajeti ya Mwaka wa Fedha 2023/2024. Kamati ilibaini kwamba upungufu huo wa bajeti umechangiwa na ukomo wa Bajeti ya Serikali.

Ofisi ya Rais – Mipango na Uwekezaji

b) Kwa upande wa Ofisi ya Rais – Mipango na Uwekezaji, uchambuzi wa Kamati ulibaini yafuatayo: -

(i) Kwa ujumla, Bajeti ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 iliongezeka kwa wastani wa **asilimia 9.26** ukilinganisha na bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2023/2024. Ongezeko hili liliakisi maoni ya Kamati kwamba Serikali iongeze fedha kwa taasisi mbalimbali za Wizara ili kuboresha ufanisi wa utendaji wake na kuendana na sababu mbalimbali za kiuchumi ikiwemo kupanda kwa bidhaa na huduma.

(ii) Kwa upande wa Mpango wa Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 Bajeti ya Ofisi hiyo imepungua kwa **asilimia 31.3** ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka wa Fedha 2023/2024. Kamati ilibaini kwamba upungufu huo umechangiwa na ukomo wa Bajeti ya Serikali.

Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano)

c) Katika bajeti Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano) Kamati ilibaini yafuatayo: -

(i) Katika Matumizi ya Kawaida kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 bajeti iliongezeka kwa **asilimia**

16.07 ikilinganishwa na bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2023/2024. Ongezeko hili ni matokeo ya ushauri uliotolewa na Kamati ili kuwezesha Ofisi hiyo na taasisi zake ziwe na fedha ya kutosha kutekeleza majukumu yake.

- (ii) Kwa upande wa Bajeti ya Miradi ya Maendeleo, Kamati ilibaini kwamba fedha iliyotengwa katika Mwaka wa Fedha 2024/2025 ni pungufu kwa **asilimia 65.03** ukilinganishwa na Bajeti ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa sababu ya upungufu wa bajeti ya maendeleo ni kutokana na kutokuwepo kwa mradi mpya unaotekelezwa na Ofisi hii kwa mwaka wa fedha 2024/2025, Ofisi hii inaomba fedha za ukamilishaji wa mradi wa ukarabati wa Ofisi ya Makamu wa Rais Dodoma, Dar es salaam na Pemba ulioanza kutekelezwa kwa mwaka wa fedha 2022/2023.

Ofisi ya Waziri Mkuu

d) Katika bajeti ya Ofisi ya Waziri Mkuu na taasisi zilizo chini yake, Kamati ilibaini yafuatayo: -

- (i) Kwa ujumla wake, hali ya upatikanaji wa fedha katika Ofisi ya Waziri Mkuu haukuwa wa kuridhisha katika Mwaka wa Fedha 2023/2024 ukilinganisha na mwaka wa fedha ulioisha wa 2022/2023. Hadi wakati taarifa ya Kamati inawasilishwa Bungeni,

Ofisi hiyo na Taasisi zake zilipokea wastani wa **asilimia 56.31** ya fedha iliyoidhinishwa na Bunge.

- (ii) Bajeti ya Matumizi ya Kawaida katika Mwaka wa Fedha 2024/2025 iliongezeka kwa **asilimia 20.7** ukilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2023/2024. Moja kati ya sababu ya ongezeko hilo ilikuwa ni utekelezaji wa maoni ya Kamati kwamba Serikali ipange bajeti kulingana na mahitaji halisi.
- (iii) Kwa upande wa Mpango wa Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 Bajeti ya Ofisi hiyo iliongezeka kwa **asilimia 1,097.7** ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka wa Fedha 2023/2024. Kamati ilibaini kwamba ongezeko la bajeti ilitokana na kuanzishwa kwa ofisi ya Naibu Waziri Mkuu katika Wiaxra hiyo na matumizi katika uboreshaji wa daftari la kudumu la wapiga Kura na maandalizi ya uchaguzi Mkuu wa mwaka 2025.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia majadiliano ya kina kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Ofisi ya Waziri Mkuu – Sera, Bunge na Uratibu kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 Kamati ilitoa maoni, ushauri na mapendekezo ya jumla kwa mafungu yote kama ifuatavyo: -

- (i) Serikali ihakikishe kwamba, fedha zinapatikana kikamilifu kwenye Mradi Na.4429 Programu ya Kuendeleza Kilimo na Uvuvi.

- (ii) Serikali ihakikishe kwamba inatoa kwa wakati Fedha za Maendeleo na Matumizi Mengineyo ili kuwezesha Wizara hii, taasisi na idara zilizoko chini yake kutekeleza majukumu yake kwa wakati na kwa ufanisi.
- (iii) Serikali ihakikishe kwamba ununuzi wa mashine za uchapaji pamoja na matengenezo ya mashine uchakavu unakamilika kwa wakati kabla ya kuanza kwa maandalizi ya uchaguzi wa Serikali za mitaa wa mwaka 2024 na uchaguzi Mkuu wa mwaka 2025.

Wizara ya Katiba na Sheria

e) Kwa upande wa Wizara ya Katiba na Sheria na taasisi zake, uchambuzi wa Kamati ulibaini yafuatayo: -

- (i) Kwa ujumla, Bajeti ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 iliongezeka kwa wastani wa **asilimia 25** ukilinganisha na bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2023/2024. Ongezeko hili liliakisi maoni ya Kamati kwamba Serikali iongeze fedha kwa taasisi mbalimbali za Wizara ili kuboresha ufanisi wa utendaji wake.
- (ii) Kwa upande wa Bajeti ya Miradi ya Maendeleo, Kamati ilibaini kwamba fedha iliyotengwa katika Mwaka wa Fedha 2024/2025 ni pungufu kwa **asilimia 30.73** ukilinganishwa na Bajeti ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

Sababu ya kupungua huku kunatokana na ukomo wa bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina kuhusu Uchambuzi wa Bajeti za kila Wizara husika, pamoja na maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati ziliwasilishwa kwa nyakati tofauti katika Mkutano wa Kumi na moja wa Bajeti uliomalizika Mwezi Juni, 2024.

2.4 **Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara na Taasisi zake**

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria ilipokea taarifa mbalimbali za utekelezaji wa majukumu ya Wizara na Taasisi zake. Msingi wa shughuli hii umejengwa katika utekelezaji wa Madaraka ya Bunge kama chombo kikuu kwa niaba ya wananchi cha kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vyombo vyake vyote katika utekelezaji wa majukumu yake kwa mujibu wa Ibara ya 63 (2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977.

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha mwaka mmoja Kamati ilipata fursa ya kupokea na kujadili taarifa za taasisi zifuatazo:

a) Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora.

- (i) Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU).
- (ii) Sekretarieti ya Maadili ya Viongozi wa Umma.
- (iii) Taasisi ya Uongozi.
- (iv) Wakala wa Ndege za Serikali.
- (v) Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF)
- (vi) Idara ya Kumbukumbu na Nyaraka za Taifa.
- (vii) Tume ya Utumishi wa Umma.
- (viii) Chuo cha Utumishi wa Umma (TPSC).
- (ix) Watumishi Housing Investment (WHI).
- (x) Sekretarieti ya Ajira.
- (xi) Mamlaka ya Serikali Mtandao (eGA).

b) Ofisi ya Rais –Mipango na Uwekezaji.

- (i) Ofisi ya Msajili wa Hazina.
- (ii) Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC).
- (iii) Mamlaka ya Eneo Huru la Uwekezaji (EPZA).

c) Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu

- (i) Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
- (ii) Mamlaka ya Kudhibiti na Kupambana na Dawa za Kulevya (DCEA).
- (iii) Ofisi ya Msajili wa Vyama vya Siasa.
- (iv) Idara ya Mpiga Chapa Mkuu wa Serikali.

d) Wizara ya Katiba na Sheria

- (i) Tume ya Utumishi wa Mahakama.
- (ii) Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.
- (iii) Ofisi ya Taifa ya Mashitaka.

- (iv) Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali.
- (v) Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini (RITA)
- (vi) Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora.
- (vii) Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania.
- (viii) Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania.
- (ix) Chuo cha Uongozi wa Mahakama.

SEHEMU YA TATU

3.0 UTEKELEZAJI WA MAAZIMIO YA BUNGE KATIKA WIZARA ZINAZOSIMAMIWA NA KAMATI

Mheshimiwa Spika, katika Vikao vya Kamati za Bunge vilivyofanyika kuanzia tarehe 13 – 25 Januari, 2025, Kamati ilipokea Taarifa za Wizara na taasisi zinazosimamiwa na Kamati ya Utawala, Katiba na Sheria kuhusu utekelezaji wa Maazimio ya Bunge. Maazimio hayo yalitokana na Taarifa za Mwaka Kamati ya Utawala, Katiba na Sheria za Februari, 2024 hadi Januari, 2025 zilizowasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, kwa sehemu kubwa, Kamati imeridhishwa na utekelezaji wa maazimio ya Bunge uliofanywa na Wizara inazosisimamia na taasisi zilizopo chini ya Wizara hizo. Kwa yale maeneo ambayo yanahitaji kutiliwa mkazo zaidi katika utekelezaji wake, Kamati imetoa ushauri mahsusi kwa kila Wizara na taasisi zake ili yakafanyiwe kazi zaidi ili kuboresha ustawi wa wananchi wa Tanzania na kukidhi matarajio yao kwa kufuata misingi iliyowekwa kwenye ilani ya Uchaguzi ya chama cha Mapinduzi (CCM).

Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora.

Mheshimiwa Spika, Bunge lako tukufu liliazimia mambo yafuatayo kwenye Wizara hii;

- (i) Utekelezaji wa Miundombinu na taratibu za kuwawezesha watu wenye ulemavu kushiriki katika mchakao wa usaili wa ajira.
- (ii) Serikali ifanye jitihada za kukusanya na kuhifadhi kumbukumbu za tamaduni Viongozi wa Jadai na kuhifadhi taarifa hizo kidigitali na ihakikishe kwamba inafanya kampeni maalum ya kuhamasisha Wananchi kuenzi utamaduni, historia na mchango wa waasisi wa Taifa letu
- (iii) Mifumo ya upandishaji vyeo na mabadiliko ya kimuundo kwa Watumishi iboreshwe ili iende sambamba na mabadiliko ya mishahara
- (iv) Serikali ione umuhimu wa kufanya ununuzi wa ndege zingine ili kuboresha utoaji huduma za usafiri wa anga kwa Viongozi Wakuu wa Kitaifa.
- (v) Serikali ikamilishe Sera ya Taifa ya TEHAMA Serikalini na kufanya tathmini ya mifumo yote ndani ya Serikali na kubaini mifumo yote ambayo haina tija kwa Serikali na kuchukua hatua madhubuti za kuiondoa
- (vi) Serikali ihakikishe kwamba kunakuwa na muunganiko wa mifumo ya Serikali kati ya Taasisi moja na Taasisi nyingine au Sekta moja na nyingine katika namna itakayorahisisha utoaji wa huduma kwa wananchi bila vikwazo vyovyote vya kimfumo

a) Utekelezaji wa Miundombinu na taratibu za kuwawezesha watu wenye ulemavu kushiriki katika mchakao wa usaili wa ajira.

Mheshimiwa Spika, Serkali kupitia Sekretarieti ya Ajira imetengeneza Kanuni zilizochapishwa kupitia Gazeti la Serikali Na. 326 la tarehe 16/04/2021, ambapo Kanuni ya 17 ya Kanuni za Uendeshaji wa Shughuli za Sekretarieti ya Ajira katika Utumishi wa Umma za mwaka 2021 zinatoa upendeleo maalum kwa watu.

Mheshimiwa Spika Vilevile katika kutekeleza azimio hili la Bunge Kamati ilielezwa kwamba katika usaili wa kuandika, watu wenye ulemavu hupatiwa kipaumbele kwa kuhakikisha hawakai kwenye foleni kwa muda mrefu na pia wakati wa usaili wale wenye uoni hafifu mitihani yao inakuwa na maandishi makubwa na wanaongezewa muda wa usaili, wasioona kabisa wanasomewa maswali na msaidizi na wale wasioona wala kusikia hupatiwa kifaa maalum cha nukta nundu. nchini.

Vile vile, katika ufaulu kwa mlemavu anayefikisha alama 50 huchaguliwa kuingia kwenye usaili wa mahojiano hata kama kuna wasailiwa wasio na ulemavu wenye ufaulu wa alama zaidi ya 50 na wakifika kwenye hatua ya usaili wa mahojiano wenye ulemavu hupatiwa kipaumbele. Kamati ilifafanuliwa Zaidi kwamba katika kipindi cha Julai, 2024 hadi Januari, 2025 Sekretarieti ya Ajira

imewapangia vituo vya kazi waombaji kazi wenye ulemavu 21 ambapo wanaume ni 16 na wanawake ni watano (5) katika Taasisi mbalimbali 16 za Umma.

b) Serikali ifanye jitihada za kukusanya na kuhifadhi kumbukumbu za tamaduni Viongozi wa Jadai na kuhifadhi taarifa hizo kidigitali na kufanya kampeni maalum ya kuhamasisha Wananchi kuenzi utamaduni, historia na mchango wa waasisi wa Taifa letu

Mheshimiwa Spika napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kwamba Serikali imendelea kukusanya nyaraka kutoka maeneo mbalimbali ndani na nje ya nchi ili kutunza historia ya nchi kwa maslahi ya vizazi vya sasa na vijavyo na inaendelea kuhamasisha umma kuenzi utamaduni, historia na mchango wa Waasisi wa Taifa kupitia vyombo vya habari (Televisheni, Radio, Magazeti na Mitandao ya Kijamii), Kuratibu na kushiriki katika maadhimisho, makongamano na midahalo mbalimbali ya Kuwaenzi Waasisi wa Taifa inayoandaliwa na wadau husika

c) Mifumo ya upandishaji vyeo na mabadiliko ya kimuundo kwa Watumishi iboreshwe ili iende sambamba na mabadiliko ya mishahara

Mheshimiwa Spika katika kusimamia na kutekeleza Azimio hili Serikali imeanzisha Mfumo wa kigitali unaofahamika kama (e-watumishi) ambapo kupitia utaratibu huu tarehe ya cheo kipyacha cha mishahara wa mtumishi unaotokana na kupandishwa cheo au kubadilishwa Muundo/Kada wa Utumishi huanza mara baada ya kuidhinishwa kwa taarifa mpya katika Mfumo wa Taarifa za Kiutumishi na Mishahara (e-Watumishi), hivyo kudhibiti uzalishaji wa malimbikizo ya Mishahara ya watumishi.

d) Serikali ione umuhimu wa kufanya ununuzi wa ndege zingine ili kuboresha utoaji huduma za usafiri wa anga kwa Viongozi Wakuu wa Kitaifa.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza hili Kamati ilielezwa kwamba kwa sasa Serikali inaendelea na taratibu za ununuzi wa ndege mpya.

e) Serikali ikamilishe Sera ya Taifa ya TEHAMA Serikalini na kufanya tathmini ya mifumo yote ndani ya Serikali na kubaini mifumo yote ambayo haina tija kwa Serikali na kuchukua hatua madhubuti za kuiondoa

Mheshimiwa Spika Kamati ilielezwa kwamba Serikali imetekeleza Azimjo hili na mpaka Serikali inafika mbele ya kamati tayari ilikua imekwisha kuandaa Rasimu ya Sera ya Taifa ya Serikali Mtandao na ipo katika hatua za kukusanya maoni ya Wadau.

f) Serikali ihakikishe kwamba kunakuwa na muunganiko wa mifumo ya Serikali kati ya Taasisi moja na Taasisi nyingine au Sekta moja na nyingine katika namna itakayorahisisha utoaji wa huduma kwa wananchi bila vikwazo vyovyote vya kimfumo

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Mamlaka ya Serikali Mtandao (e-GA) na kwa kushirikiana na wadau mbalimbali inaendelea na kazi ya kuunganisha Mifumo ya TEHAMA katika Serikali ili kurahisisha utoaji wa huduma kwa wananchi. Hadi kufikia mwishoni mwa Mwezi Desembai, 2024, jumla ya Mifumo 202 kutoka kwenye taasisi za umma 179 imewezeshwa kubadilishana taarifa kupitia Mfumo wa Serikali wa kubadilishana Taarifa (GovESB).

3.1 Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)

Mheshimiwa Spika, Katika Wizara hii Bunge liliazimia masuala yafuatayo:

- (i) Kuhakikisha elimu ya madhara ya dawa za kulevya inaendelea kutolewa hususan mashuleni, vyo vya elimu ya juu na program za redip televisheni na mitandao ya kijamii

- (ii) Kampeni za uhamasishaji kupinga dawa za kulevya zianzie ngazi za vitongoji, vijiji, mitaa, tarafa, wilaya, Mkoa na Taifa.
 - (iii) Kuongeza vituo vya matibabu na msaada wa kisaikolojia kwa waraibu wa dawa za kulevya nchini.
 - (iv) Kuimarisha udhibiti wa uingizwaji wa dawa za kulevya nchini kwa kutumia mifumo ya kisasa (Cargo scanner)
 - (v) Kuanzisha divisheni maalumu ya mahakama ya kushughulikia mashauri ya dawa za kulevya.
- i) **Kuhakikisha elimu ya madhara ya dawa za kulevya inaendelea kutolewa hususan mashuleni, vyo vya elimu ya juu na program za redip televisheni na mitandao ya kijamii**

Mheshimiwa Spika, Kuhusu utekelezaji wa Elimu Kamati ilielezwa kwamba Mamlaka ya kudhibiti na kupambana na dawa za kulevya nchini inaendelea kutoa Elimu kwa umma ikiwemo wanafunzi wa ngazi zote na wananchi kupitia makongamano na warsha mbalimbali pamoja na kupitia vyombo vya habari ikiwemo magazeti, televisheni na redio.

Aidha kamati ilielezwa kwamba Mamlaka inashirikiana na Taasisi ya kupambana na rushwa nchini TAKUKURU katika kuanzisha klabu za kupinga dawaz akulevya kuanzia ngazi ya sekondari hadi chuo n ahadi kufikia Disemba

mwaka 2024 kulikua na klabu zipatazo 15186 sehemu mbalimbali nchini.

ii) **Kampani za uhamishaji kupinga dawa za kulevya zianzie ngazi za vitongoji, vijiji, mitaa, tarafa, Wilaya, Mikoa na Taifa**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa Serikali Kupitia Mamlaka ya Kudhibiti na Kupambana na dawa za kulevya nchini ina programmu mbalimbali za kuwafikia wananchi na kuwaelimisha kuhusu madhara ya dawa za kulevya na kwa kupitia Tangazo la serikali namba 142 la tarehe 6 Aprili 2028 Mamlaka imekasimisha kazi zake za utoaji elimu kuhusiana na athari za dawa za kulevya kwenye Kamati za UKIMWI kwenye Mamlaka za Serikali za mitaa.

iii) **Kuongeza vituo vya matibabu na msaada wa kisaikolojia kwa waraibu wa dawa za kulevya nchini**

Mheshimiwa Spika, Kuhusu utekelezaji wa azimio hili, Kamati ilitembelea Hospitali ya Taifa ya Mwananyamala kuona namna ambavyo Serikali inatoa msaada kwa waraibu wa dawa za kulevya nchini, Vilevile Kamati ilipata nafasi ya kuongea nao kuhusu msaada wanaoupata kutoka katika hospitali hiyo na namna ambavyo wale ambao wamepona wanasaidiwa na Hospitali katika kujinasua na changamoto za kiuchumi kwa kupewa ajira za muda mfupi katika kitengo cha waraibu wa dawa za kulevya.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kwamba katika kusimamia hilo Mamlaka imesimamia uanzishwaji wa nyumba maalumu za upataji nafuu (Sober House) zipatazo 63 ambazo hadi kufikia Disemba 2024 zilikua zimeshahudumia waraibu 17,600, Ujenzi na Uanzishwaji vituo vya kutoa msaada kwa waraibu vipatavyo 17 na hadi kufikia Disemba 2024 vituo hivyo vilisajili waraibu 18,600 na kwa mujibu wa taarifa ya hali ya hali ya dawa za kulevya nchini yam waka 2023 takibani watu 903,062 ambao ni waraibu wa dawa za kulevya na vilevi vingine walitibiwa katika vitengo vya afya ya akili katika hospitali za Wilaya, Mkoa na Hospitali za rufaa za kanda.

iv) **Kuimarisha udhibiti wa uingizwaji wa dawa za kulevya nchini kwa kutumia mifumo ya kisasa (Cargo scanner)**

Mheshimiwa Spika katika kutekeleza hili Serikali kupitia Mamlaka ya kudhibiti ya dawa za kulevya imefanya ziara katika maeneo ya mipakani na kusesitiza maafisa kukagua dawa za kulevya kwa kutumia Mdaki (cargo scanners).

Aidha Kamati ilielezwa kwamba Mamlaka ya Bandari nchini ina mdaki 10,7 katika bandari ya Dar es Salaam, 2 bandari ya tanga na 1 Bandari ya Mtwara.

Mheshimiwa Spika Kamati inapongeza juhudi zinazofanywa na Serikali katika kudhibiti uingizwaji wa dawa za kulevya nchini ila bado kuna haja ya kuhakikisha kwamba mdaki (Cargo scanner) zinaongezwa katika Bandari zetu, maeneo ya mipakani na ili kudhibiti vikali

uingizwaji wa dawa za kulevya nchini Serikali inashirikiana na Kampuni za usafirishaji katika mchakato wa upakiaji na upakuaji wa mizigo inayongia nchini.

v) **Kuanzisha divisheni maalumu ya mahakama ya kushughulikia mashauri ya dawa za kulevya.**

Mheshimiwa Spika Azimio hili halikutekelezwa na badala yake Kamati imeelezwa kwamba kwa sasa Mahakama Kuu Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Kuhujumu Uchumi inajitosheleza katika kuamua mashauri yanahusu madawa ya kulevya nchini na Mamlaka imeendelea kutoa mafunzo kwa Waendesha mashauri nchini wapatao 490 katika mikoa tofauti kuhusu kuendesha mashauri yanahusu dawaza kulevya

(a) **Wizara ya Katiba na Sheria**

Mheshimiwa Spika, Katika Wizara hii Bunge liliazimia masuala yafuatayo:

- (i) Majengo ya Mahakama za Mwanzo yaboreshwe kwa kufanyiwa ukarabati unaostahili;
- (ii) Serikali ijenge majengo ya Mahakama za Mwanzo kwenye maeneo ambayo hayana Mahakama za Mwanzo.
- (iii) Kuanzisha divisheni maalumu ya kimahakama ya kushughulikia mashauri ya dawa za kulevya.
- (iv) Serikali iwaongeze jukumu Wanasheria wa Halmashauri kutoa msaada wa kisheria kwa

Wananchi kwenye baadhi ya maeneo yasiyo na Wasaidizi wa Msaada wa Kisheria (Para Legals).

(v) Serikali itenge bajeti itakayo boresha miundombinu ya taasisi hizo ili kuziwezesha kutekeleza majukumu yao

(vi) Serikali ijiri watumishi wa kutosha kwenye Taasisi hizo kwa kuzingatia ikama ya Taasisi.

3.1.1 Utekelezaji kuhusu Ukarabati na uboreshwaji wa majengo ya Mahakama

Mheshimiwa Spika, Mahakama ya Tanzania inatekeleza Mpango wa Ujenzi na Ukarabati wa Miundombinu ya Mahakama wa Miaka Mitano (Judiciary Infrastructure Plan: 2021/2022 – 2025/2026). Kupitia Mpango huo, Mahakama inajenga na kukarabati Mahakama za Mwanzo.

Mheshimiwa Spika Kamati imeelezwa kwamba Hadi Januari, 2025, yapo majengo 935 ya Mahakama za Mwanzo. Kati ya majengo hayo 191 yapo kwenye hali nzuri; 454 yanahitaji kujengwa upya; na 290 yanahitaji kukarabatiwa.

3.1.2 Serikali ijenge majengo ya Mahakama za Mwanzo kwenye maeneo ambayo hayana Mahakama za Mwanzo.

Mheshimiwa Spika, Serikali imeileza Kamati kwamba mpaka janurari 2025 walipowasilisha taarifa ya utekelezaji tayari ujenzi wa majengo 72 ya Mahakama za Mwanzo kwenye maeneo tofauti nchini bado unaendelea. Vilevile Kamati ilielezwa kwamba kati ya majengo hayo, majengo

60 yanajengwa kwa kutumia fedha za mkopo kutoka Benki ya Dunia na majengo 12 kwa kutumia fedha za maendeleo za ndani.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza juhudi za Serikali katika kuhakikisha inajenga Mahakama maeneo mbalimbali nchini ni ushauri wa Kamati kwamba Serikali ijitahidi kutenga fedha za ndani katika kutekeleza miradi hiyo.

3.1.3 Utekelezaji kuhusu matumizi ya miundombinu ya kwenye mahakama za mwanzo nchini.

Mheshimiwa Spika, Kwa sasa Mahakama za mwanzo nchini zimeanza kutumia miundombinu ya TEHAMA katika kutoa huduma kwa wananchi na zinatoa huduma za TEHAMA kwa kutumia mfumo wa kusajili Mashauri ujulikanao kama “Primary Court Mobile App”. Mfumo ambao unawezesha Mahakama kupata taarifa za mashauri ya Mahakama za Mwanzo.

Aidha, Kamati ilielezwa kwamba pindi ukarabati wa Majengo na Miundombinu wezeshi ya TEHAMA ya Mahakama za Mwanzo utakapokamilika, Mahakama hizi zitaanza kutumia mfumo wa kusajili na kuratibu Mashauri ujulikanao kama JoT eCase Management System (eCMS).

3.1.4 Utekelezaji kuhusu Kuanzishwa kwa divisheni maalumu ya kimahakama ya kushughulikia mashauri ya dawa za kulevya.

Mheshimiwa Spika, Kamati imeelezwa kwamba kwa sasa Mahakama Kuu Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Kuhujumu Uchumi inajitosheleza katika kuamua mashauri yanahusu madawa ya kulevya nchini.

Mheshimiwa Spika Vilevile Kamati imeelezwa kwamba Mahakama Kuu Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi kwa mwaka 2024 ilisajili jumla ya mashauri 170 na kumaliza mashauri 157 sawa na asilimia 92. Mahakama hiyo ilifunga na mashauri 57. Mahakama hiyo pia kwa mwaka 2024 ilitumia wastani wa siku 181 kusikiliza mashauri ya uhujumu uchumi.

3.1.5 Serikali iwaongeze jukumu Wanasheria wa Halmashauri kutoa msaada wa kisheria kwa Wananchi kwenye baadhi ya maeneo yasiyo na Wasaidizi wa Msaada wa Kisheria (Para Legals).

Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza hili Kamati ilielezwa kwamba Wizara imeanzisha Madawati ya Msaada wa Kisheria katika Mamlaka zote 184 za Serikali za Mitaa. Aidha, wataalam 449 wameajiriwa kwa ajili ya kuwezesha utendaji kazi wa madawati hayo. Lengo la kuanzishwa kwa Madawati hayo ni kuimarisha upatikanaji wa huduma za msaada wa kisheria katika ngazi ya msingi.

Mheshimiwa Spika vilevile inaendelea kushirikiana na wadau wa Sheria mbalimbali nchini ikiwemo Chama cha Mawakili Tanganyika katika kutoa msaada wa kisheria kwa Wananchi kwenye baadhi ya maeneo yasiyo na Wasaidizi wa Msaada wa Kisheria

Mheshimiwa Spika, Aidha Kamati imeelezwa kwamba Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali meandaa Mwongozo wa Madawati ya Ushauri wa Kisheria katika ngazi ya Mikoa na Wilaya. Pamoja na majukumu mengine, Madawati hayo yanajukumu la kuhakikisha Wananchi wenye uhitaji wa msaada wa kisheria wanahudumiwa ipasavyo.

3.1.6 Serikali itenge bajeti itakayo boresha miundombinu ya taasisi hizo ili kuziwezesha kutekeleza majukumu yao.

Mheshimiwa Spika katikakutekeleza hili Kamati ilielezwa kwamba serikali iliongeza Bajeti za taasisi zilizo Chini ya Wizara ya katiba na Sheria ili ziweze kutekeleza majukumu yake.

Aidha Kamati ilielezwa kwamba bado Serikali ina mikakati ya kuongeza Bajeti ya Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania katika mwaka 2025/2026 hususan katika bajeti ya Maendeleo ili kuiwezesha kutekeleza majukumu yake hususan jukumu la mapitio ya sheria na utafiti.

3.1.7 Serikali iajiri watumishi wa kutosha kwenye Taasisi hizo kwa kuzingatia ikama ya Taasisi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kwamba Serikali imeendelea kuajiri kukidhi uhitaji wa watumishi katika

taasisi zilizo chini ya Wizara ya Katiba na Sheria ikiwemo Mahakama ambayo hadi kufika Disemba 2024 iliajiri watumishi 607, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali watumishi 7, Ofisi ya Taifa ya mashtaka watumishi 141, Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali watumishi 312, Tume ya kurekebisha Sheria Tanzania watumishi 3 na Tume ya Haki za Binadamu na Utawala bora watumishi 9.

Mheshimiwa Spika Kamati inapongeza juhudi zinazofanywa na Serikali katika Kuajiri watumishi ila Kamati bado inaona kuna haja ya kuendelea kuajiri kwakua uhitaji wa watumishi katika taasisi zilizo chini ya Wizara Ya Katiba na Sheria hauendani na kasi ya kuajiri na ukizingatia umuhimu wa sekta ya Sheria nchini.

Mheshimiwa Spika, napenda kulijulisha Bunge lako kwamba, Kamati imeridhishwa na namna ambavyo Serikali inatekeleza maoni na ushauri unaotolewa na Bunge.

SEHEMU YA NNE

4.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

4.1 Maoni ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Sehemu hii inabainisha mtazamo na maoni ya jumla ya Kamati yanayotokana na shughuli zilizotekelezwa na Kamati katika kipindi cha Februari, 2024 hadi Januari, 2025 na kuonesha maoni ya jumla kwa kila wizara inayosimamiwa na Kamati. Aidha maoni hayo yanalenga kujenga msingi wa hoja ya Kamati kuhusu mambo ya kufanyiwa kazi iwapo Bunge lako Tukufu litaridhia.

a) **Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala bora.**

Mheshimiwa Spika katika kuisimamia Wizara hii kamati ilipitisha bajeti ya Wizara hii na kutembelea miradi ambayo ilitengewa bajeti kwa mwaka wa fedha ulioisha wa 2023/2024.

Mheshimiwa Spika kamati ilikutana na Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora kujadili masuala mbalimbali ikiwemo kupata taarifa za utendaji kazi wa Wizara hiyo na Taasisi zilizo chini yake kwa kipindi cha Aprili hadi Januari 2025.

Mheshimiwa Spika licha ya Kamati kuridhishwa na utendaji Kazi wa Serikali kupitia Wizara hii bado kamati inadhani kuna umuhimu wa baadhi ya mambo kufanyiwa kazi ili kuleta ustawi mpana wa maendeleo kwa wananchi.

Mheshimiwa Spika Kamati imebaini suala la upungufu wa rasilimali fedha na watu kwenye baadhi ya Taasisi zilizo chini ya Wizara hii, jambo ambalo linaleta ugumu kwa taasisi hizo kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uwepo wa changamoto hizo, Kamati inaipongeza Wizara kupitia mradi wa TASAF kwa kuendelea kujenga miradi inayolenga kuwakwamua wananchi kiuchumi na kwa kuendelea kutoa afua kwa kaya maskini nchini. Hata hivyo Kamati ilibaini kuwepo kwa changamoto mbalimbali katika utekelezaji wa miradi hiyo ikiwemo upungufu wa watumishi.

Mheshimiwa Spika Kamati pia inaipongeza Serikali kupitia wakala wa serikali mtandao (e-GA) kwa kuendelea na mchakato wa kuinua vipaji kwenye sekta ya TEHAMA ambao umepelekea kutengenezwa kwa mifumo mingi ya kurahisisha utendaji kazi wa Serikali na taasisi zake kwa njia ya mtandao.

Mheshimiwa Spika Kamati ina maoni kuwa ubunifu wa mifumo hiyo Uendane na matumizi kwa kupeleka mtandao hadi maeneo ya vijijini ili kuwezesha

watumishi wa umma waliopo maeneo ya hayo kuweza kuitumia mifumo hiyo katika utendaji kazi wao.

b) Ofisi ya Rais Mipango na Uwekezaji

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwamba licha ya Wizara hii kupitia Kituo cha Uwekezaji Tanzania kutangaza fursa za Uwekezaji nchini ni maoni ya Kamati kwa Serikali kuhakikisha kunakua na mfumo mmoja wa kodi na utoaji wa leseni miongoni mwa mamlaka za Serikali na Taasisi zake ili kupunguza mlolongo usio wa lazima kwa wawekezaji nchini.

Vilevile Kamati inasisitiza kwamba utoaji huduma ya Uwekezaji mahala pamoja (one stop facilitation centre) uendane na matumizi ya mifumo ambayo itawezesha utoaji huduma wa haraka kwa wawekezaji nchini.

c) Ofisi ya Makamu wa Rais Muungano na Mazingira

Mheshimiwa Spika; Kamati inaipongeza Serikali kwa juhudi inayofanya katika kudumisha muungano na kutatua changamoto mbalimbali za Muungano.

Mheshimiwa Spika; licha ya kutatua changamoto za Muungano ikiwemo ufunguzi wa ofisi za Muungano upande wa Zanzibar Kamati ina maoni kwamba Serikali ijenge jengo moja (Muungano House) ambalo

litatumiwa na taasisi zote za Muungano katika utoaji huduma kwa upande wa Zanzibar.

d) Ofisi ya Waziri Mkuu Sera, Bunge na Uratibu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Ofisi ya waziri Mkuu Sera, Bunge na Uratibu kwa kutekeleza majukumu yake kwa namna ambayo inalenga kujenga na kulinda ustawi wa wananchi wa Tanzania. Hata hivyo palipo na mafanikio hapakosi changamoto.

Mheshimiwa Spika miongoni mwa Changamoto hizo ni Pamoja na Kuchelewa kwa urejeshwaji wa miundombinu ya Barabara, Umeme na maji kwa maeneo yaliyokumbwa na maafa.

Vilevile Kamati ina maoni kwamba Serikali ichukue hatua za haraka kudhibiti maafa ambayo siyo ya asili ambayo kwa kiasi kikubwa huchangiwa na shughuli za binadamu.

Mheshimiwa Spika kwa upekee Kamati inaipongeza Mamlaka ya kudhibiti na kupambana na dawa za Kulevya nchini inayosimamiwa na Wizara hii kwa kutekeleza majukumu yake ya kupambana na dawa za kulevya nchini.

Aidha kamati imebaini uwepo wa matumizi ya kemikali Bashirifu kama mbadala wa dawa za kulevya hivyo Kamati inaishauri Mamlaka iendelee kudhibiti na kupambana na uingizwaji wa Dawa za kulevya nchini na iendelee kuzishirikisha mamlaka nyingine za serikali

kama Shirika la Viwango Tanzania(TBS), Mamlaka ya Dawa(TMDA) na Bohari ya dawa (MSD) ili kuhakikisha kwamba, taasisi hizi zinashirikiana kwa pamoja kudhibiti uchepushaji wa kemikali na dawa halali kutumika kinyume na matumizi yaliyokusudiwa (dawa za kulevya).

Mheshimiwa Spika Kupitia Baraza la kuinua wananchi kiuchumi (NEEC) ambalo linatekeleza jukumu lake hadi ngazi za wilaya, Kamati imebaini kuwepo kwa mifuko Zaidi ya 70 inayoratibiwa na Baraza ili kuwezesha wananchi kiuchumi, ni maoni ya kamati kuwa, mifuko na mikopo inayoratibiwa na Baraza hili iendane na kutoa elimu kwa wananchi hao ili wananchi waweze kuelewa lengo la mifuko na mikopo hiyo.

Mheshimiwa Spika, pia tunaipongeza Serikali na Mheshimiwa Rais kwa ujumla, kwa kupitisha sheria za Uchaguzi nchini ambazo zinaendana na falsafa ya R nne “4 R’S) za mheshimiwa Rais ambazo ni Maridhiano (Reconciliation), mabadiliko (Reforms), Ustahimilivu (Resilience) na Kujenga Upya (Rebuilding).

Aidha ni maoni ya kamati kuwa, ili kuakisi falsafa hii ya Mheshimiwa Rais Dkt Samia Suluhu Hassan ni vyema Tume Huru ya Taifa ya uchaguzi ijitahidi kuwafikia wananchi wote kwa kuweka vituo vya kupigia kura karibu na makazi ya watu na maeneo yanayofikika

kwa urahisi na wananchi walio wengi hasa wa maeneo ya vijijini.

e) Wizara ya Katiba na Sheria

Mheshimiwa Spika Kamati inaipongeza Serikali kupitia Mama Samia Legal Aid Campaign ambayo imezinduliwa katika mikoa kumi na saba (17) nchini.

Mheshimiwa Spika, ni maoni ya Kamati kwamba uzinduzi wa Kampeni hizi unaoendelea kufanyika nchini ushirikishe wadau mbalimbali wa mikoa husika ili kuleta hamasa na kuweza kuwafikia walengwa wa kampeni hii ambao ni wananchi kwa ukaribu.

Mheshimiwa Spika, vilevile Kamati imebaini kuwa, licha ya kuwepo kwa miradi mingi ya kutoa msaada ya kisheria nchini bado kuna changamoto ya uelewa wa masuala ya kisheria kwa wananchi walio wengi hasa waliopo maeneo ya vijijini.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina kuwa Serikali iendelee kutoa elimu kwa wananchi kuhusu masuala ya Kisheria na vyombo vya Utoaji haki nchini.

4.2 Mapendekezo

4.2.1 Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala bora

(i) **Uhaba wa rasilimali watu na Fedha kwenye Taasisi ya Kupambana na Kuzuia Rushwa nchini.**

KWA KUWA Kamati imebaini kuwepo kwa uhaba wa fedha, wataalamu na vitendea kazi kwenye Taasisi ya kuzuia na Kupambana na Rushwa nchini (TAKUKURU),

NA KWA KUWA Changamoto hiyo inapelekea Taasisi hiyo kushindwa kutekeleza majukumu yake kikamilifu nchini,

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba Serikali iongeze bajeti kwa taasisi itakayoiwezesha Taasisi hiyo kuajiri watumishi, kujenga ofisi hadi ngazi za Wilaya na kununua vitendea kazi vitakavyoiwezesha kutekeleza majukumu yake kiufanisi.

(a) **Utekelezaji wa Miradi ya TASAF nchini.**

KWA KUWA Kamati imebaini kutokuwepo kwa miradi endelevu inayotekelezwa na TASAF, uelewa mdogo wa wananchi juu ya wanaostahili kuwa wanufaika wa TASAF na kuwepo na upungufu wa watumishi wa TASAF katika ngazi za Wilaya nchini,

NA KWA KUWA Changamoto hizo zinapelekea miradi inayotekelezwa kuwa si ya kuendeleza jamii nzima na

kuisaidia kiujumla kujikwamua kiuchumi ili kuondokana na kuwa tegemezi kwa Serikali,

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba,

(i) Serikali ifanye jitihada za kutekeleza miradi ya TASAF ambayo ina TIJA ZAIDI na manufaa kwa wananchi na ambayo itawezesha wananchi kujijiri kupitia miradi hiyo na hivyo kukuza kipato kwa wananchi.

(ii) Serikali ikishirikiana na viongozi wa ngazi zote nchini itoe elimu ya kutosha kwa wananchi juu ya malengo ya mradi wa TASAF kuhusu sifa na vigezo vya wanaostahili kuwa wanufaika.

(b) Mfumo wa kupima utendaji kazi kwa Watumishi (PEPMIS) ambayo kwa sasa inatambulika kama e-Utendaji kwa watumishi waishio maeneo ya vijijini.

KWA KUWA Kamati imebaini uwepo wa changamoto ya mtandao na vitendea kazi vinavyowezesha watumishi kujaza utekelezaji wa majukumu yao kwenye mfumo wa kupima utendaji kazi kwa watumishi ambao wanaoshi maeneo ya vijijini,

NA KWA KUWA Changamoto hiyo husababisha baadhi yao kushindwa kujaza taarifa za utekelezaji wa majukumu yao katika mfumo huo kwa wakati, na hivyo wengine kushindwa kufikisha asilimia zinazotakiwa,

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba

- (i) Matumizi ya mfumo wa Kupima Utendaji kazi kwa watumishi yaendane na utoaji wa vitendea kazi na kuboresha mtandao katika maeneo ya vijijini ili kuwawezesha watumishi kujaza taarifa za utendaji kazi wao kwa ufasaha; na
- (ii) Serikali ifanye tathimini ya utekelezaji wa Mfumo wa PEPMIS na kutatua changamoto ambazo zimejitokeza kwa kipindi cha mwaka mmoja toka ulipoanza kutumika.

(c) Kuwepo kwa Mifumo mingi ya TEHAMA inayotokana na mchakato wa kuinua vipaji kwenye sekta ya TEHAMA.

KWA KUWA Kamati imebaini kuwepo kwa mifumo 18 iliyoibuliwa na vijana kupitia programu ya kukuza vipaji vya TEHAMA zinazotekelezwa na kituo cha utafiti na ubunifu wa Serikali mtandao (e-Government, Research Innovation and development Centre) (eGOVRIDC),

NA KWA KUWA, mifumo hiyo inaonekana kuwa na mlengo unaofanana na kutotumika na Taasisi nyingi za Serikali,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- (i) Serikali kupitia kituo cha utafiti na ubunifu wa serikali mtandao inatangaza bunifu hizo zinazofanywa na vijana wa kitanzania na

kuzitafutia masoko ya ndani na nje bunifu/program hizo,

- (ii) Serikali iratibu mchakato wa kuunganisha mifumo hiyo na kuwa Mfumo mmoja; na
- (iii) Serikali ihakikishe inapeleka mtandao maeneo ya vijijini ili kuwezesha watumishi wa umma waliopo maeneo hayo wanatumia mifumo hiyo.

4.2.2 Ofisi ya Rais – Mipango na Uwekezaji

a) Kutokuepo kwa mfumo mmoja wa kutoa leseni na ulipaji wa kodi kwa wawekezaji nchini

KWA KUWA Kamati imebaini uwepo wa masharti ya leseni nyingi zinazotolewa na mamlaka tofauti za Serikali nchini kwa wawekezaji na wafanyabiashara.

NA KWA KUWA masharti hayo yanaweza kuchukuliwa kama usumbufu na hivyo kupunguza kasi ya wawekezaji kuja kuwekeza nchini

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba

- (i) Serikali iratibu utengenezwaji wa mfumo wa pamoja wa Ulipaji kodi (Mifumo ya kodi kusomana) kwa wawekezaji na wafanyabiashara nchini;
- (ii) Kuwepo kwa mfumo mmoja wa utoaji leseni za biashara nchini kwa wawekezaji wazawa na wa kigeni ambao utaratibiwa na Kituo cha Uwekezaji Tanzania; na

- (iii) Serikali kupitia tovuti ya kituo cha Uwekezaji ibainishe aina ya leseni zote mwekezaji anatakiwa kuwa nazo kwenye sekta tofauti za uwekezaji nchini na namna ambayo ataweza kuzipata.

b) Vituo Jumuishi vya Uwekezaji kutokua na watumishi wenye mamlaka ya kutoa maamuzi

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba watumishi wengi ambao wanafanya kazi katika vituo jumuishi vya Uwekezaji nchini kuwa hawana mamlaka ya kutoa maamuzi kwenye baadhi ya mambo yanayohitaji uharaka.

NA KWA KUWA changamoto hiyo inapelekea kukwamisha baadhi ya taratibu za kusajili na kuwahudumia wawekezaji nchini.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba.

Serikali ihakikishe kwamba watumishi wanaowekwa katika vituo jumuishi vya Uwekezaji (One Stop Centre) wana uwezo na mamlaka ya kutoa maamuzi ili kukuza na kuboresha utoaji huduma kwa wawekezaji nchini.

4.2.3 Ofisi ya Makamu wa Rais Muungano na Mazingira

(a) Kutokuwepo majengo ya kudumu kwa baadhi ya Taasisi za Muungano Upande wa Zanzibar

KWA KUWA Kamati imebaini kutokuwepo kwa majengo ya Kudumu kwa Taasisi za Muungano upande wa Zanzibar.

NA KWA KUWA Changamoto hiyo inapelekea Serikali kuingia gharama ya kulipa kodi za kukodi ofisi kwa upande wa Zanzibar

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba Serikali iharakishe ujenzi wa Ofisi na majengo ya kudumu kwa upande wa Zanzibar ili kurahisisha utoaji huduma kwa wananchi.

4.2.4 Ofisi Ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge Na Uratibu)

a) Ongezeko la Matumizi ya dawa za kulevya zenye Kemikali bashirifu nchini

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba kwa mwaka 2023 Mamlaka ya kuzuia na kupambana na Dawa za kulevya nchini ilifanikiwa kuzuia uingizaji nchini wa kemikali bashirifu Kilogramu 157,738.55. na kukamata jumla ya kemikali bashirifu zenye ujazo wa lita 22,682 kwa kipindi cha Januari hadi Septemba 2024

NA KWA KUWA Changamoto ya ongezeko la matumizi ya kemikali hizi Bashirifu “NPS” zina viwango vikubwa vya kulevya mara 50 hadi 100 ukilinganisha na dawa za kulevya zinazodhibitiwa kimataifa na hupelekea matatizo makubwa ya afya na athari za magonjwa mbalimbali ikiwemo utegemezi na uraibu usioponyeka kirahisi, magonjwa ya akili, moyo, mfadhaiko, kifafa na vifo vya ghafla kwa mtumiaji

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba

- a. Serikali ihakikishe elimu inatolewa kuhusu uwepo wa aina mpya ya dawa za kulevya (NPS) na madhara ya kemikali hizo kwa jamii.
- b. Mamlaka ya Kudhibiti na kupambana na dawa za kulevya nchini ishirikiane na Taasisi ya Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA), Shirika la Viwango (TBS) na Bohari ya Dawa Tanzania (MSD) kudhibiti maduka ya dawa za binadamu kujihusisha na uuzwaji wa kemikali bashirifu nchini.
- c. Serikali iongeze bajeti ya mamlaka ili iweze kujenga Vituo vya matibabu na msada wa kisaikolojia kwa waraibu wa dawa za kulevya hadi ngazi ya mkoa.
- d. Kuimarisha udhibiti wa uingizwaji wa dawa za kulevya nchini kwa kutumia mifumo ya kisasa (*Cargo scanners*) katika sehemu za usafirishaji na upakuaji mizigo nchini.

b) Urejeshwaji wa miundombinu kwa maeneo yaliyokumbwa na maafa nchini.

KWA KUWA Kamati imebaini kuwa, kumekua na changamoto ya urejeshwaji wa miundombinu kwenye maeneo yaliyokumbwa na maafa nchini.

NA KWA KUWA Changamoto hiyo hupelekea wananchi kukosa huduma za msingi ikiwemo umeme, maji na Barabara kwa muda mrefu.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kuwa, Serikali irejeshe huduma muhimu za kijamii kwenye maeneo yaliyokumbwa na maafa hayo.

c) **Changamoto ya Vituo vya kujiandikisha na vya kupiga kura.**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba kumekua na changamoto ya umbali wa vituo vya kujiandikishia wapiga kura, umbali wa vituo vya kupiga kura kwa maeneo ya vijijini na uchache wa watumishi wa kusimamia zoezi hilo.

NA KWA KUWA Changamoto hiyo inapelekea wananchi wengi kushindwa kujiandikisha katika daftari la kudumu la mpiga kura na kushindwa kushiriki katika kutimiza haki yao ya kikatiba ya kuchagua viongozi wao.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba

- (i) Vituo vya kuandikisha wapiga kura na vituo vya kupiga kura viwekwe karibu na makazi ya wananchi ili waweze kushiriki na kutekeleza haki yao ya kikatiba.
- (ii) Serikali ihakikishe inapeleka watumishi wa kutosha katika vituo vya kupigia kura kwa ajili ya kusimamia zoezi hilo.

4.2.5 Wizara ya katiba na Sheria

- (a) **Wananchi kutokua na uelewa na Elimu ya kisheria na kutokufahamu sehemu sahihi za kupeleleka malalamiko yao.**

KWA KUWA Kamati imebaini sehemu kubwa ya wananchi kutokua na uelewa wa kutosha na masuala yahasuyo sheria na

NA KWA KUWA hali hii husababisha baadhi kupeleka masuala ya kisheria kwenye vyombo visivyo na mamlaka na wengine kushindwa kabisa.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba,

Serikali kupitia kampeni ya Msaada wa Kisheria ya Mama Samia (Mama Samia legal Aid Campaign) na ikishirikiana na Asasi za Kiraia nchini inawafikia wananchi wote nchini hasa waishio maeneo ya vijijini.

- (b) **Ukosefu wa maadili kwa baadhi ya watumishi wa Mahakama.**

KWA KUWA Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto ya ukosefu wa maadili kwa baadhi ya watumishi wa mahakama nchini

NA KWA KUWA changamoto hiyo inasababisha wananchi kutokuwa na Imani na Mahakama na vyombo vya utoaji haki nchini.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba Serikali ihakikishe inawachukualia hatua za kinidhamu watumishi ambao watabainika kuwa na ukosefu wa maadili na kushindwa kutimiza majukumu yao ipasavyo.

(c) Upungufu wa Bajeti na watumishi katika Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

KWA KUWA Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto ya Bajeti na upungufu wa rasilimali watu kwenye Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora nchini.

NA KWA KUWA Upungufu huo unapelekea Tume hii ambayo ndio jicho la serikali kushindwa kutimiza majukumu yake kwa weledi na ufanisi kwa kushindwa kufika maeneo mengi nchini.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba Serikali kupitia bajeti ya mwaka 2025/2026 ihakikishe inatenga bajeti ya kutosha ili kuiwezesha Tume kutekeleza majukumu yake ya kutoa taarifa za uvunjivu wa haki za Binadamu na kuhakikisha Serikali na Taasisi zake zinafuata misingi ya utawala bora.

(d) Mapendekezo ya marekebisho ya Sheria ya mara kwa mara kwenye sheria nyingi nchini.

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba Serikali imekuwa ikileta mapendekezo ya maboresho ya Sheria ya mara kwa mara Bungeni ili kufanyiwa marekebisho na kutatua changamoto zilizojitokeza katika utekelezaji wa sheria hizo.

NA KWA KUWA Changamoto hii huweza kuonekana kama kuna upungufu wa tafiti za kutosha kwenye sheria zetu nchini.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba;

- (i) Serikali iwezeshe Tume ya kurekebisha Sheria kwa kuitengea fungu la maendeleo ili iweze kutekeleza jukumu la kufanya tafiti kwa sheria kabla hazijaletwa Bungeni.
- (ii) Serikali ihakikshe kwamba inatenga Bajeti ya kutosha kwa Tume ya kurekebisha Sheria ili iweze kutekeleza majukumu yake kikamilifu.

(e) **Mkanganyiko wa tafsiri ya Kisheria katika kifungu cha 80(2) cha Sheria ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi na Sheria Nyingine nchini.**

KWA KUWA Kamati imebaini kuwepo kwa mkanganyiko wa kisheria katika tafsiri ya kifungu cha 80(2) cha Sheria ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi Sura 263, na kuwepo kwa changamoto ya kisheria katika sheria nyingine 41 zinazotumika nchini

NA KWA KUWA mkanganyiko huo hupelekea changamoto ya tafsiri ya Sheria hizo katika mahakama zetu na vyombo vyote vya utoaji haki nchini

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba Serikali ipitie Sheria hizo zote na kuzifanyia marekebisho ili kutatua changamoto zinazijitokeza katika utekelezaji wake.

SEHEMU YA TANO

5.0 HITIMISHO

5.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua nafasi hii kukushukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria mbele ya Bunge lako tukufu. Aidha nakupongeza kwa kazi kubwa unayoifanya ya kuliongoza Bunge letu vizuri; pia Shukrani ziende kwa Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kazi nzuri wanazofanya.

Mheshimiwa Spika, namshukuru sana Makamu Mwenyekiti wa Kamati Mheshimiwa Florent Laurent Kyombo (Mb), kwa ushirikiano anaonipa pamoja na Kamati kwa ujumla.

Kipekee zaidi nawashukuru Wajumbe wote wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria kwa ushirikiano wao wakati wa kutekeleza majukumu ya Kamati hii. Kwa heshima kubwa naomba kuwatambua kwa majina yao kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb. - **Mwenyekiti**
2. Mhe. Florent Laurent Kyombo Mb. – **Makamu Mwenyekiti**
3. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb - **Mjumbe**
4. Mhe. Abdullah Ali Mwinyi, Mb - **Mjumbe**
5. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb – **Mjumbe**
6. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb – **Mjumbe**

7. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb – **Mjumbe**
8. Mhe. Hussein Nassor Amar, Mb – **Mjumbe**
9. Mhe. Selemani Jumanne Zedi, Mb – **Mjumbe**
10. Mhe. Dkt. Alice Karungi Kaijage, Mb – **Mjumbe**
11. Mhe. Agnesta Lambert Kaiza, Mb – **Mjumbe**
12. Mhe. Ahmed Juma Ngwali, Mb – **Mjumbe**
13. Mhe. Abeid Ighondo Ramadhani, Mb – **Mjumbe**
14. Mhe. Omar Issa Kombo, Mb – **Mjumbe**
15. Mhe. Salum Mohammed Shaafi, Mb – **Mjumbe**
16. Mhe. Ahmed Juma Ngwali, Mb – **Mjumbe**
17. Mhe. Jonas Van Zeeland, Mb – **Mjumbe**
18. Mhe. Suma Ikenda Fyandomo, Mb – **Mjumbe**
19. Mhe. Seif Khamis Said Gulamali, Mb – **Mjumbe**
20. Mhe. Aziza Sleyum Ally, Mb – **Mjumbe**
21. Mhe. Joseph Anania Tadayo, Mb – **Mjumbe**
22. Mhe. Dkt. Oscar Ishengoma Kikoyo, Mb – **Mjumbe**

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa, niwashukuru viongozi wote wa Mhimili wa Utendaji (*The Executive*) kwa ushirikiano ambao wameipatia Kamati hii katika kutekeleza majukumu yake. Kwa kipekee, naomba niwatambue kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Hamza Johari, Mb. – **Mwanasheria Mkuu wa Serikali**
2. Mhe. George Huruma Mkuchika, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais**
3. Mhe. William Vangimembe Lukuvi, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
4. Mhe. George Boniface Simbachawene, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais (Menejimenti, ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora)**
5. **Mh. Prof Kitila Alexander Mkumbo, Mb. – Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais (Mipango na Uwekezaji)**
6. Mhe. Mhandisi Hamad Yusuf Masauni, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano)**
7. Mhe. Dkt. Damas Daniel Ndumbaro, Mb. – **Waziri wa Katiba na Sheria**
8. Mhe. Umy Hamisi Nderiananga, Mb. – **Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
9. Mhe. Deus Clement Sangu Mb. – **Naibu Waziri Ofisi ya Rais (Menejimenti, ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora)**
10. Mhe. Stanslaus Haroon Nyongo, Mb. - **Naibu Waziri, Ofisi ya Rais –Mipango na Uwekezaji**
11. Mhe. Khamis Hamza Khamis, Mb. -**Naibu Waziri Ofisi ya Makamu wa Rais-Muungano na Mazingira.**
12. Mhe. Jumanne Abdallah Sagini, Mb. -**Naibu Waziri Wizara ya Katiba na Sheria.**

Mheshimiwa Spika, vilevile niwashukuru Watendaji wote wa Mhimili wa Utendaji (*The Executive*) na Mhimili wa Mahakama (*The Judiciary*) kwa ushirikiano walioipatia Kamati. Kwa niaba yao wote naomba niwatambue viongozi wao kama ifuatavyo: -

1. Dkt. Jim James Yonazi – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
2. Ndg. Juma Selemani Mkomi – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Rais (Menejimenti, ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora)**
3. Mhandisi. Cyprian John Luhemeja – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano na Mazingira)**
4. Ndg. Eliakim Chacha Maswi – **Katibu Mkuu, Wizara ya Katiba na Sheria**
5. Dkt. Tausi Mbagha Kida – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Rais (Mipango na Uwekezaji)**
6. Ndg. Abdallah Hassan Mitawi-**Naibu Katibu Mkuu, Ofisi ya Makamu wa Rais Muungano na Mazingira.**
7. Prof. Elisante Ole Gabriel – **Mtendaji Mkuu wa Mahakama**

Mheshimiwa Spika, Kipekee Kamati inatoa pole kwa Ofisi ya Rais Mipango na Uwekezaji kwa kuondokewa na aliyekuwa Katibu Mtendaji wa Tume ya Mipango Ndg. Lawrence Nyasebwa Mafuru aliyefariki akipatiwa matibabu katika hospitali ya Apollo nchini India mnamo tarehe 9 Novemba

2024. Hakika atakumbukwa kwa uzalendo na utumishi wake uliotukuka, bidii na ubunifu alipotumikia nafasi mbalimbali ndani ya Serikali na Taifa lake kwa ujumla. **(Bwana alitoa ..Bwana ametwaa jina lake lihimidiwe)**

Mheshimiwa Spika, Nawashukuru Watumishi wote wa Bunge chini ya uongozi thabiti wa Katibu wa Bunge **Ndg. Baraka I. Leonard** na kwa upekee Sekretarieti ya Kamati kwa Uratibu wa Shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii.

5.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naliomba Bunge lako sasa liipokee na kuijadili Taarifa hii na hatimaye kukubali maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb.

MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA

UTAWALA, KATIBA NA SHERIA

05 Februari, 2025